

*Знанецький В. Ю.,
старший викладач кафедри філології та перекладу
Дніпровського національного університету залізничного транспорту
імені академіка Всеволода Лазаряна*

ВИКОРИСТАННЯ КЕЙС-МЕТОДУ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В НЕМОВНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Анотація. У статті висвітлюються окремі аспекти використання кейс-методу для навчання професійно-орієнтованого спілкування. Цінність положень кейс-методу для методики викладання іноземної мови полягає в його здатності вирішувати цілу низку поставлених завдань. Доводиться адекватність застосування методики аналізу ситуацій цілям навчання іншомовного професійно-орієнтованого спілкування студентів спеціальностей «Туризм» і «Міжнародна економіка».

Ключові слова: метод ситуаційного аналізу, навички професійної мови, навчання.

Постановка проблеми. Соціально-економічні зміни, які відбулися в країні за останні десятиліття, а також стрімкий розвиток засобів комунікації викликали переорієнтацію напрямку навчання іноземної мови в процесі професійної освіти від навчання читання як пріоритетного завдання до навчання спілкування.

Сучасне навчання зорієнтоване не стільки на одержання конкретних знань або формування деяких окремих умінь і навичок, скільки на розвиток пізнавального потенціалу особистості, підвищення здатності до навчання, оволодіння новими системами знання, розвиток творчого потенціалу особистості й розширення її творчих можливостей.

Наповнення освіти новим змістом і постановка якісно інших цілей призвели до необхідності розроблення й впровадження нових технологій. Навчання іноземних мов є складником професійної освіти, що забезпечує відповідність підготовки фахівця соціальному замовленню. Тому розроблення способів навчання усного спілкування іноземною мовою з урахуванням спеціальності вважається однією з загальних проблем у сучасній методиці викладання іноземної мови у вищій школі. Кінцевою вимогою до просунутого рівня володіння іноземною мовою є наявність іншомовної комунікативної компетенції, необхідної для вивчення та осмислення закордонного досвіду в профільюючих і суміжних галузях науки й техніки, а також для ділового професійного спілкування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Кейс-метод останніми роками розглядався в роботах як українських, так і закордонних науковців. Аналіз останніх досліджень свідчить, що проблемою використання кейсів під час викладання економічних дисциплін займалися О.М. Долгоруков (метод case-study як сучасна технологія професійно-орієнтованого навчання (МГУ ім. М.В. Ломоносова)), О.В. Зозульов, Н.В. Язвінська (ситуаційні справи (кейси) та практичні завдання з маркетингу), Г.О. Ковальчук (активізація навчання в економічній освіті), І.В. Лилик, О.В. Кудирко (маркетингові дослідження: кейси та ситуаційні справи), Е.І. Михайлова (кейс і кейс-ме-

тод: загальні поняття), О.Г. Смолянінова (кейс-метод вивчення економіки) та ін.

Для виконання соціального замовлення необхідне усвідомлення магістральних напрямів сучасної дидактики. Перший напрям – пошук шляхів, засобів і методів активізації навчання, другий – розроблення нових технологій навчання, що забезпечують формування інтересу студентів до самого процесу добування знань у ситуаціях, які припускають творчість. Однією з таких навчальних технологій є кейс-метод, відомий у практиці викладання багатьох дисциплін як метод конкретних ситуацій, сутність якого полягає насамперед у моделюванні реальних ситуацій, що описують практичну діяльність підприємств, використовуючи набуті теоретичні знання й формуючи нові.

Мета статті – довести адекватність застосування методики аналізу ситуацій цілям навчання іншомовного професійно-орієнтованого спілкування студентів старших курсів спеціальностей «Туризм», «Міжнародна економіка».

Виклад основного матеріалу. «Case Study» як спосіб організації навчання набув особливої популярності у США, Великобританії та багатьох інших країнах. Цей метод найбільш цікавий тим, що передбачає розвиток таких важливих навичок, як читання, говоріння, аналіз тексту, запам'ятовування нових лексичних одиниць, спільне обговорення ситуацій та індивідуальне формулювання висновків іноземною мовою.

Уперше кейс-метод застосовано в процесі навчання студентів школи права Гарвардського університету в 1870 році. Він являє собою ситуативний виклад навчального матеріалу [3, с. 13]. У цьому випадку доцільним буде подати повне визначення цього терміна Гарвардською школою бізнесу, якій належить провідна роль у вдосконаленні та поширенні кейс-методу: «Метод навчання, за яким студенти й викладачі беруть участь у безпосередньому обговоренні ділових ситуацій і завдань. Ці кейси зазвичай підготовлені в письмовій формі та сформульовані, виходячи з досвіду реальних людей, які працюють у сфері підприємництва, читаються, вивчаються й обговорюються студентами. Вони є основою для проведення бесіди, дискусії в групі під керівництвом викладача. Тому кейс-метод є одночасно й особливим видом навчального матеріалу, й особливим способом використання цього матеріалу в навчальному процесі» [2].

Кейс-метод, як правило, має на увазі не просту констатацію ситуації, а постановку проблеми, вирішення якої вимагає аналізу, обговорення, представлення свого проекту рішення. Зараз кейс-метод активно застосовується у викладанні іноземної мови у вищих навчальних закладах. Він дає змогу розвивати комунікативні навички володіння іноземною мовою, не залишаючи без уваги інші важливі навички, такі як аналітичне

читання, навички писемного мовлення. Необхідність упровадження кейс-методу в практику освіти зумовлена двома тенденціями: 1) спрямованістю розвитку освіти не тільки на отримання конкретних знань, а й на формування умінь і навичок розумової діяльності, серед яких особлива увага приділяється здатності до навчання, умінню переробляти величезні масиви інформації; 2) розвитком вимог до якостей особистості фахівця, який, крім відповідності вимогам першої тенденції, має володіти також здатністю адекватно поводитися в різних ситуаціях, уміти ефективно діяти в умовах кризи.

Традиційною сферою застосування кейс-методу були й залишаються бізнес-освіта й навчання державних службовців. Однак широке функціональне поле кейс-методу створює можливість для його використання в гуманітарній і природничо-науковій вищій освіті. Цінність положень кейс-методу для методики викладання, зокрема, іноземної мови полягає в його поліфункціональності, здатності вирішувати низку поставлених завдань у комплексі. Моделювання й технологізація кейс-методу як методу навчання вимагає осмислення концепції, що лежить в його основі, створення якої неможливе без визначення категоріального апарату. Серед основних категорій, якими оперує цей метод навчання, виділяються такі як «ситуація», «аналіз» і похідний від них «аналіз ситуації». Визначення ситуації ми знаходимо в Ю.П. Сурміна, який виділив у цьому терміні кілька смислових параметрів. Автор розуміє під ситуацією деякий стан процесу, що протікає, утримуючи в собі певне протиріччя, розв'язання якого принципово важливе для діяльності людей, чие вторгнення в ситуацію призводить до неоднозначності (варіативності) її подальшого розгортання та зміни стану від небажаного до бажаного. У роботі «Ситуаційний аналіз або анатомія кейс-методу» [4, с. 18] автор подає пояснення й інших категорій, а також класифікацію кейсів за різними підставами та їх структурою. Аналіз реальних ситуацій бізнесу, їх групове обговорення й прийняття щодо них рішень призводять до активізації навчання та розвитку професійних умінь.

Універсальність цієї технології полягає в тому, що за її допомогою можна навчати іншомовного спілкування будь-якою досліджуваною мовою студентів різних спеціальностей (за умови наповнення матеріалу відповідними ситуаціями). Методика аналізу ситуацій підвищує мотивацію до вивчення іноземної мови, позитивно впливає на розвиток міжособистісних відносин суб'єктів навчання, забезпечує поліпшення психологічного клімату в навчальній групі й у такий спосіб створює умови для продуктивного освоєння іншомовних комунікативних умінь і професійно-особистісного розвитку фахівців у галузі управління.

Для навчання професійно орієнтованого спілкування особливий інтерес має інформаційно-комунікативний аспект аналізу ситуацій. У контексті розуміння комунікації як передачі інформації та обміну нею з метою впливу на учасників цього процесу аналіз ситуації виглядає як специфічна комунікативна система з поліваріантною інформаційною взаємодією всіх учасників комунікації, у результаті якої відбувається відтворення (а не набуття в готовому вигляді) знань. Поліваріантність інформаційних взаємодій забезпечується завдяки наявності в структурі кейс-методу групових, ігрових і дискусійних форм навчання, що стимулюють розвиток емоцій, мотивації та етики. Постійна взаємодія всіх учасників комунікації призводить до необхідності вибору форм поведінки й його залежності від моральних норм. Широка практика спілкування в ході супереч-

ок і дискусій дає можливість навчання студентів норм і правил взаємодії в соціумі.

Отже, відмінною рисою комунікаційного процесу в аналізі ситуацій є його емоційно-моральний бік. Саме в нього вкладений більш високий, порівняно з традиційними методиками, педагогічний потенціал кейс-методу. Колективна діяльність з аналізу проблеми та її вирішення створює реальні труднощі перед емоційною, мотиваційною й етичною підсистемами особистостей учасників процесу комунікації, стимулюючи розвиток емоцій, мотивації та етики, і перетворюється в емоційно-моральну діяльність. Отже, кейс-метод (аналіз ситуацій) є способом не тільки навчання, а й виховання, тому що дає змогу реалізувати тезу класичної педагогіки про виховний вплив на особистість учня. Методологічний зміст навчання, що використовує кейс-метод, відбито й у дидактичних принципах, на які він спирається, і в способах досягнення навчально-виховних цілей. Специфіка кейс-методу, на думку Ю.П. Сурміна [4, с. 32], визначається такими дидактичними принципами: індивідуальним підходом; максимальним наданням свободи учням у процесі навчання; забезпеченням студентів достатньою кількістю наочних матеріалів; відсутністю завеликих обсягів теоретичного матеріалу; активним співробітництвом викладача й учнів; формуванням навичок самоорганізації; особливою увагою до розвитку сильних сторін студента.

Аналіз ситуацій знайомить майбутніх економістів із предметною стороною діяльності та сприяє становленню певних умінь, наприклад, уміння використовувати теоретичну інформацію для вибору оптимальних шляхів вирішення професійних проблем і наводити аргументи для обґрунтування вибору. Той факт, що знання майбутніми фахівцями засвоюються в контексті вирішення ними проблем реальних професійних ситуацій, забезпечує перетворення теоретичної інформації з предмета навчальної в засіб професійної діяльності.

Питання щодо того, на якому етапі навчального курсу та для реалізації яких методичних цілей і завдань використати методику аналізу ситуацій, вирішується викладачем відповідно до загальних цілей і завдань курсу, які в ідеалі ґрунтуються на попередньому аналізі потреб цільової аудиторії.

З усієї різноманітності форм організації роботи на уроці вибір на користь використання методу ситуативного аналізу, як, утім, й інших інноваційних методів, не завжди є оптимальним або навіть прийнятним. Наприклад, якщо метою заняття є оволодіння обов'язковими нормативними знаннями, засвоєння граматичних правил і лексичних понять, то швидше за все більш виправданим буде застосування так званого традиційного підходу. Крім того, кейс-метод не можна назвати єдиною можливістю для створення на уроці ситуацій, наближених до реальності. Що ж стосується розвитку навичок критичного мислення, то їх можна розвивати й під час обговорення, наприклад, цікавої газетної статті.

Що ж дає використання цього методу? По-перше, реальна ситуація кейса й наявність проблеми, що вимагає рішення – це потужний стимул, який спонукує студентів генерувати, висловлювати та аргументувати власні ідеї, а отже, реалізувати свій творчий та особистісний потенціал (те саме можна сказати й про викладача); по-друге, це можливість установалення партнерських відносин між викладачем і студентом; по-третє, можливість соціалізації студентів, формування й розвитку їхніх лідерських якостей; по-четверте, це практично значимий освітній ефект і можливість одержання нових професійних знань

і навичок професійного спілкування. При цьому важливими факторами є відсутність твердої, застиглої схеми навчання й творча атмосфера на заняттях. Кожен кейс повинен включати як інформативний аспект у вигляді тексту, до якого можна поставити питання, так й активну лексику обговорення, необхідні граматичні структури, моделі можливих діалогів [1].

У методологічному контексті кейс-метод може бути представлений як складна система з інтегрованими в неї більш простими методами (прийомами), як-то: моделювання, системний аналіз, проблемний метод, уявний експеримент, методи опису, класифікації, «мозкова атака», ігрові методи, дискусія. Гносеологічна діяльність у кейс-методі, орієнтована на одержання знань, може бути використана як із педагогічною, так і з дослідницькою метою. У першому випадку застосування кейс-методу спрямоване на забезпечення доступу студентів до відомої істини, а в другому – для формування теорії на основі кейсів. Це формування відбувається в процесі дослідження не вивчених наукою сторін соціальної дійсності. У межах дослідження нас цікавить перший випадок, тобто одержання студентами істини, що не є принципово новою для науки й не потребує верифікації. По суті, вивчення предмета здійснюється у творчій діяльності із засвоєння або виробництва студентом відомого в науці знання. Однак у кейс-методі викладач і студент мають справу з особливим видом знання, максимально прагматизованим, але не однозначним, воно перебуває в деякому інтервалі дійсних суджень і прямо пов'язане з практичною, багатоваріантною діяльністю людей. Отже, пізнавальний аспект кейс-методу як способу активного навчання лежить «у розумінні досліджуваного предмета, що містить неоднозначне, імовірнісне знання, яке виявляється в ході аналізу практичної ситуації» [4, с. 56].

До найважливіших гносеологічних особливостей кейс-методу належать такі:

1. Неоднозначність одержуваного знання, що є одним із варіантів ситуативного знання.

2. Різноманіття джерел знань, що включає теоретичне знання, отримане на лекціях і з навчальних матеріалів, а також з висловлень інших учасників обговорення.

3. Творчий процес пізнання, що здійснюється завдяки вільній обстановці висловлення ідей на основі включення індивідуальної творчості суб'єктів навчального процесу в їхню колективну творчу діяльність.

4. Колективний характер пізнавальної діяльності, що є найважливішою передумовою синергетичного ефекту за рахунок множення зусиль учасників навчання, якому сприяє різноманіття способів, форм і методичних прийомів у навчанні: «мозкова атака», виділення підгруп і їх взаємодія тощо.

5. Форсований процес одержання знання завдяки зануренню в ситуацію. Це занурення дає змогу уникнути суто логічної моделі пізнання. Завдяки швидкому включенню механізмів образного, інсайтного пізнання, мислення перестає бути лінійним.

Висновки. Розглянувши потенціал використаних у методі аналізу ситуації підходів та активних способів їх реалізації, ми дійшли таких висновків:

1. Здатність кейс-методу активізувати навчальний процес і бути засобом розширення інтелектуальних можливостей студентів дає змогу використати його як інноваційний дидактичний засіб у низці дисциплін, зокрема під час навчання професійно-орієнтованого спілкування іноземною мовою.

2. Використання кейс-методу в навчальному процесі призводить до відновлення, розвитку, підвищення інтенсивності

й різноманіття видів і способів комунікацій між суб'єктами навчального процесу, тому що його сутнісною характеристикою є орієнтація на міжособистісну взаємодію, вплив на психічну й соціальну структури особистості.

3. Кейс-метод є перспективним засобом навчання іноземного професійно-орієнтованого спілкування завдяки його спрямованості на активізацію пізнавальної діяльності студентів за допомогою стимулювання професійних інтересів учнів, розвитку їхніх когнітивних і творчих здібностей, збільшення особистісного потенціалу студентів, а також усвідомлення мови як засобу соціальної взаємодії.

Отже, для активізації навчання іноземного професійно-орієнтованого спілкування методика аналізу ситуацій має у своєму розпорядженні значні функціональні можливості, що відповідають потребам професійної освіти, – від одержання спеціальних знань і навичок до формування професійних умінь майбутніх фахівців, а також реалізації творчого потенціалу студентів.

Література:

1. Антипова М.В. Метод кейсов (case-study). Москва: ФГБУ ВПО «Маргту», 2011. 150 с.
2. Кейс-метод. Окно в мир ситуационной методики обучения (case-study) URL: www.casemethod.ru.
3. Михалкина И.В. Коммуникативное и языковое содержание обучения профессиональному общению специалистов в области внешнеэкономических связей: дисс. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.08. Москва, 1994. 260 с.
4. Ситуационный анализ, или Анатомия кейс-метода / под ред. Ю.П. Сурмина. Киев: Центр инноваций и развития, 2002. 286 с.
5. Сурмин Ю.П. Методология анализа ситуаций (Case Study). Киев: Центр инновации и развития, 1999. 94 с.
6. Шовкопляс О.І. Використання кейс-методу в процесі професійно-орієнтованого навчання англійської мови у вузі. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Філологічні науки»*. 2013. № 14 (2). С. 207–212.

Знаецкий В. Ю. Использование кейс-метода в процессе профессионально-ориентированного обучения иностранному языку в неязыковых вузах

Аннотация. В статье освещаются отдельные аспекты использования кейс-метода для обучения профессионально-ориентированному общению. Ценность положений кейс-метода для методики преподавания иностранного языка заключается в его способности решать целый ряд поставленных задач. Доказывается адекватность применения методики анализа ситуаций целям обучения иноязычному профессионально-ориентированному общению студентов специальностей «Туризм» и «Международная экономика».

Ключевые слова: метод ситуационного анализа, навыки профессиональной речи, обучение.

Znatetskiy V. Using the case method in the process of professionally oriented foreign language teaching in non-language universities

Summary. The article describes the particular aspects of case-method usage in professional business speaking teaching. The value of the method provisions for foreign language teaching is its ability to solve a range of problems being raised. The article proves a sufficiency of the situation analysis method for the educational goals in the process of professional communication skills teaching to the students majoring in Tourism and International Economics.

Key words: situation analysis method, professional speaking skills, teaching.